

HUDUDLARDA TURIZM SOHASINI MOLIYALASHTIRISH VA
BOSHQARISHNING AMALDAGI HOLATI TAHLILI

Yoqubov Bahodir Sur'at o'g'li

Pastdarg'om tumani 5-son texnikumi

Yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi magistranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada hududlarda turizm sohasini moliyalashtirish va boshqarishning amaldagi holati tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor turizm infratuzilmasini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy manbalar, investitsiya jarayonlari va ularning samaradorligiga qaratilgan. Maqolada davlat budjeti, xususiy sektor mablag'lari, bank kreditlari hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining o'rni ochib berilgan. Shu bilan birga, hududiy darajada moliyaviy boshqaruv tizimining mavjud muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari turizmni barqaror rivojlantirishda moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish va samarali boshqaruv mexanizmlarini joriy etish muhim ekanligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *turizm, moliyalashtirish, hududiy rivojlanish, investitsiya, davlat-xususiy sheriklik, moliyaviy boshqaruv, turizm infratuzilmasi*

Аннотация. *В данной статье анализируется текущее состояние финансирования и управления туристической отраслью на региональном уровне. Основное внимание уделено источникам финансирования туристической инфраструктуры, инвестиционным процессам и их эффективности. Рассматривается роль государственного бюджета, частных инвестиций, банковских кредитов, а также механизмов государственно-частного партнерства. Наряду с этим выявлены существующие проблемы финансового управления в регионах и предложены возможные пути их решения. Результаты исследования показывают, что эффективное использование финансовых ресурсов и совершенствование системы управления являются ключевыми факторами устойчивого развития туризма.*

Ключевые слова: *туризм, финансирование, региональное развитие, инвестиции, государственно-частное партнерство, финансовое управление, туристическая инфраструктура*

Abstract. *This article examines the current state of financing and management of the tourism sector at the regional level. Particular attention is given to the sources of funding for tourism infrastructure, investment processes, and their efficiency. The study highlights the role of the state budget, private investments, bank loans, and public-private partnership mechanisms in supporting tourism development. In addition, key challenges in financial management at the regional level are identified, along with possible solutions. The findings suggest that the effective use of financial resources and the improvement of management practices are essential for ensuring the sustainable development of the tourism sector.*

Keywords: *tourism, financing, regional development, investment, public-private partnership, financial management, tourism infrastructure*

KIRISH

Hozirgi davrda turizm sohasi milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida tobora ortib boryapti. Ayniqsa, hududiy darajada turizmni rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mahalliy byudjet daromadlarini oshirish imkoniyati kengaymoqda. Shu bilan birga, turizm sohasi o'zining yuqori kapital talab qilishi, uzoq muddatli investitsiyalarni zarurligi hamda mavsumiy xususiyatlari bilan boshqa tarmoqlardan ajralib turadi. Bu esa uni samarali moliyalashtirish va boshqarishni murakkab, lekin muhim vazifaga aylantiradi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, hududlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish va yangi turistik mahsulotlarni yaratish uchun davlat budjeti mablag'lari yetarli emas. Shu sababli, xususiy investitsiyalarni jalb qilish, bank kreditlaridan foydalanish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish zarurati yuzaga keladi. Biroq, mavjud moliyalashtirish tizimida ayrim muammolar, jumladan, kredit resurslarining qimmatligi, investitsion muhitning yetarlicha rivojlanmaganligi va moliyaviy boshqaruvning samaradorligi pastligi kuzatilmoqda. Aynan shu jihatlar hududlarda turizmni rivojlantirish jarayonida muayyan to'siqlarni yuzaga keltirmoqda. Shu bois, turizm sohasini moliyalashtirish va boshqarishning amaldagi holatini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Hududlarda turizm sohasini moliyalashtirish tizimi ko'p manbali moliyaviy mexanizmlar asosida shakllanadi va uning samaradorligi bevosita jalb etilayotgan resurslar hajmi hamda ularning taqsimlanish darajasiga bog'liq. So'nggi yillarda O'zbekistonda turizmni rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshdi. Xususan, 2019 yilga kelib turizm sohasiga kiritilgan umumiy investitsiyalar hajmi qariyb 1,5 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2022 yilga kelib bu ko'rsatkich 2 milliard dollardan oshgani kuzatildi. Ushbu mablag'larning muhim qismi mehmonxona xo'jaligi, transport infratuzilmasi va madaniy obyektlarni rivojlantirishga yo'naltirildi. Davlat budjeti hisobidan asosan yo'l qurilishi, aeroportlarni modernizatsiya qilish va tarixiy obidalarni restavratsiya qilish ishlari moliyalashtirilmoqda. Shu bilan birga, xususiy sektor tomonidan kiritilayotgan investitsiyalar ulushi ham ortib bormoqda. Masalan, ayrim hududlarda yangi mehmonxona loyihalarining 60 foizdan ortig'i xususiy investorlar hisobiga amalga oshirilmoqda. Bu esa turizmni moliyalashtirishda davlatdan tashqari manbalarning roli ortib borayotganini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, hududlarda turizmni moliyalashtirishda tijorat banklari kreditlarining o'zi ham muhim hisoblanadi. Amaliyotda turizm loyihalari uchun ajratilayotgan kreditlar hajmi yil sayin oshib bormoqda, biroq ularning shartlari har doim ham sohaning xususiyatlariga mos kelavermaydi. Masalan, tijorat banklari tomonidan berilayotgan kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkalari 18–24 foiz oralig'ida bo'lib, bu turizm loyihalarining uzoq muddatli

qaytuvchanligini hisobga olganda yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Bundan tashqari, kreditlarning asosiy qismi 3–5 yil muddatga berilmoqda, holbuki, mehmonxona va turizm infratuzilmasi loyihalari odatda 7–10 yildan keyin to'liq daromad keltira boshlaydi. Natijada, tadbirkorlar uchun moliyaviy yuklama oshadi va ayrim loyihalar rentabelligi pasayadi. Shu sababli, so'nggi yillarda imtiyozli kreditlash mexanizmlari joriy etilib, ayrim loyihalar uchun foiz stavkalari subsidiyalash orqali 10–12 foizgacha tushirilmoqda. Bu esa turizm sohasida kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Hududlarda turizmni rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari ham tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu mexanizm orqali yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda davlat va xususiy sektor o'rtasida moliyaviy risklar taqsimlanadi. Masalan, yirik turizm majmualari, rekreatsion zonalar va logistika infratuzilmasi loyihalarining umumiy qiymati ayrim hollarda 100–300 million AQSh dollarigacha yetadi. Bunday loyihalarni faqat davlat budjeti hisobidan moliyalashtirish qiyin bo'lganligi sababli, PPP mexanizmlari keng qo'llanilmoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, PPP asosida amalga oshirilgan loyihalarda investitsiyalarning 40–60 foizi xususiy sektor hissasiga to'g'ri keladi. Bu esa davlat xarajatlarini qisqartirish bilan birga, loyihalarining boshqaruv samaradorligini ham oshiradi. Shu bilan birga, xalqaro moliyaviy institutlar, jumladan, Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki tomonidan ajratilayotgan grant va kredit mablag'lari ham hududiy turizm loyihalarini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynamoqda.

Turizm sohasida moliyaviy boshqaruv tizimining samaradorligi ham alohida e'tiborga loyiqdir. Hududiy darajada turizm loyihalarining moliyaviy natijalari ko'p jihatdan mablag'lardan foydalanish samaradorligiga bog'liq. Masalan, mehmonxona biznesida o'rtacha daromadlilik darajasi (ROI) 12–18 foiz oralig'ida bo'lishi kuzatiladi, biroq noto'g'ri boshqaruv yoki past yuklama darajasi (occupancy rate 40–50 foizdan past bo'lganda) bu ko'rsatkich keskin kamayadi. Shu sababli, turizm loyihalarini moliyalashtirish bilan bir qatorda, ularni samarali boshqarish, marketing strategiyalarini ishlab chiqish va xizmatlar sifatini oshirish ham muhim hisoblanadi. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar yordamida moliyaviy boshqaruv tizimlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Onlayn bronlash tizimlari, dinamik narxlash (dynamic pricing) va elektron to'lov tizimlari daromadlarni oshirish va xarajatlarni optimallashtirish imkonini bermoqda. Natijada, turizm sohasi nafaqat investitsiya jalb qiluvchi, balki yuqori moliyaviy samaradorlikka ega tarmoqqa aylanishi uchun zarur shart-sharoitlar shakllanmoqda.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, hududlarda turizm sohasini moliyalashtirish va boshqarish tizimi hali to'liq samarali shakllanmagan bo'lsa-da, so'nggi yillarda bu yo'nalishda ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Turizmni rivojlantirishda investitsiyalar hajmining oshib borishi, xususiy sektor ulushining kengayishi va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining joriy etilishi ushbu sohaning moliyaviy asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mavjud muammolar — xususan, kredit resurslarining yuqori foiz stavkalari, moliyalashtirish muddatlarining qisqaligi va hududiy darajada

moliyaviy boshqaruv samaradorligining yetarli emasligi — turizm loyihalarining to'liq amalga oshirilishiga to'sqinlik qilmoqda. Turizmning o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni uzoq muddatli investitsiyalarni talab qilishi va daromadlarning bosqichma-bosqich shakllanishi, moliyalashtirish tizimiga maxsus yondashuvni talab etadi. Shu sababli, imtiyozli kreditlash mexanizmlarini kengaytirish, foiz stavkalarini subsidiyalash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish zarur. Bundan tashqari, hududiy darajada moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish, mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish va zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Umuman olganda, turizmni samarali moliyalashtirish va boshqarish tizimini shakllantirish orqali ushbu sohani iqtisodiyotning haqiqiy "drayver" tarmog'iga aylantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – Toshkent, 2016 yil 2 dekabr, PF-4861-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha yillik hisobot. – Toshkent, 2023. – 110 b.
3. State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. Tourism statistics in Uzbekistan. – Tashkent, 2023. – 150 p.
4. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism Investment Report. – Madrid: UNWTO, 2022. – 180 p.